

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р ЧАВДАР МИЛЧЕВ МЛАДЕНОВ – НИГГ-БАН
(член на Научно жури утвърдено със Заповед на Директора на
НИГГ Заповед № 01-95/03.07.2020 г.)

Научна област – 4. Природни науки, математика и информатика.
**Професионално направление - 4.4. Науки за Земята („География на
населението и селищата“)**

**Департамент „География“
Секция „Икономическа и социална география“**

Тема:

КОМПЛЕКСНА ТИПОЛОГИЗАЦИЯ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ В ЮЖНА ЦЕНТРАЛНА БЪЛГАРИЯ

СВЕТЛА ГЕОРГИЕВА ГЕОРГИЕВА

Докторант редовна форма на обучение

1. ДАННИ ЗА ДОКТОРАНТА.

Редовната докторантка Светла Георгиева Георгиева е родена през 1975 г. Магистър по специалност „География“, от ГГФ на СУ „Св. Кл. Охридски“ - 2000 г. Работи като асистент в НИГГ, Департамент „География“, Секция „Икономическа и социална география“.

2. ДАННИ ДА ДОКТОРАНТУРАТА.

Зачислена е като докторант в редовна форма на обучение към Секция „Икономическа и социална география“ на НИГГ със заповед на Директора № 01-184/04.08.2015. Отчислена е със Заповед на Директора № 01-253/12.10.2018. Представени са всички данни и документи за образователния процес. Дисертационния труд е обсъден и насочен за защита на разширен съвет на Департамент „География“ при НИГГ. Предоставените документи по процедурата отговарят на Закона за развитие на академичния състав и Правилника за условията и реда за

придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в НИГГГ.

3. ДАННИ ЗА ДИСЕРТАЦИЯТА И АВТОРЕФЕРАТА.

През последните години, все по-актуални стават оценъчните комплексни икономогеографски изследвания. Селските райони са от много важно значение за развитието на страната, поради което поставянето и решаването на проблемите им имат важно теоретично и практическо значение. В тях е съсредоточена основна част от поземлените ресурси, населените места, социално-икономическия, инфраструктурния и други потенциали на страната, от друга страна те са най-силно засегнати от негативните демографски процеси. Това изисква планиране, програмиране и реализиране на последователни и целенасочени национални политики, чрез общите политики на ЕС за укрепване на неблагоденствените територии, част от които са и селските райони с цел подобряване на конкурентоспособността и превръщането им в привлекателна среда за живот. Това прави дисертационния труд актуален и значим. В него се изследва над 80% от територията на страната, в която живее близо 40% от населението на България.

Дисертационният труд е структуриран в 3 глави. Обемът на дисертацията е от 275 стр., 98 фигури (карти, диаграми и др.), 11 таблици и 14 приложения. Използвани са 305 литературни, статистически и електронни източници (224 на кирилица, 85 на латиница). Този обем надхвърля изискванията за подобен род научни изследвания. Дисертационния труд е съобразен с всички изисквания на Закона „За условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности“ и правилниците за приложението му.

Структурата на дисертационния труд отговаря на темата и в достатъчна степен осветлява изследвания проблем – методи за типологизация и прилагането им на конкретна територия Южна Централна България. Спазени са основните изисквания към един дисертационен труд – формулирани цел и задачи, актуалност и изученост на проблема, анализ на състоянието и тенденциите и заключение. Според мен липсва прогностичния елемент. Времевият обхват на изследването обхваща периода 2001 до 2016 г. Във връзка с темата на дисертационния труд са представени 2 публикации. Авторефератът е изгotten според изискванията

и отразява същността на дисертационния труд. Дисертационният труд от научна и приложна гледна точка е актуален причината, за което големият териториален обхват на селските райони в които са съсредоточени поземлените ресурси, много от селищата, голяма част от инфраструктурата други и потенциали, както и силното проявление на демографската криза. В дисертацията са приложени изследователските подходи на класификациите и типологизацията. Типологизацията се прилагат, като инструмент чрез който да се реализират и адаптират различните политики за развитие, с цел ограничаване и преодоляване на териториалните диспропорции и балансирано развитие. От географска гледна точка в научно и управлensко отношение проблемите на селските райони не са достатъчно проучени, което прави този дисертационен труд полезен за теорията и практиката.

Обект на изследване в дисертационния труд са селските райони в Южна Централна България. Тази територия е разнообразна в природно, демографско и стопанско отношение и е представителна за страната, поради което е подходяща, като обект за типологизация на селските райони. Предмет на изследването са степента на развитие на селските райони, на демографските тенденции, на социално-икономическото и инфраструктурното развитие, на състоянието на околната среда и на установените взаимовръзки между градовете и селата

Поставената основна цел в дисертационния труд – да се направи комплексна типологизация на селските райони в Южна централна България, отговаря на заглавието на дисертационния труд. Типологизацията е адресирана към политиките за развитие на селските райони. За реализирането на целта са формулирани 5 задачи, които са достатъчни за разработване на дисертационния труд. Поставените задачи са достатъчни за изпълнение на поставената цел. Избраният методически подход за решаването на задачите е подходящ. Използваните методика и методи за изследване позволяват да се реализират поставените цели и задачи – комплексния географски и системния подход, математико-статистически методи, сравнителен анализ, картографски методи, ГИС за пространствен анализ и визуализация и други.

Във въведението се разгледани актуалността и изучеността на изследвания проблем. Обоснована е необходимостта от научно изследване на селските райони. Тук са формулирани обекта, предмета, целите и задачите. Предложените методи са подходящи за това изследване.

Първа глава „Теоретични аспекти на изследването“ се състои от 4 подглави. В нея се акцентира върху понятийния апарат, което по същество е теоретичната част на изследването.

В подглавата „Същност на понятието селски райони“ е дефинирано основното понятие в дисертационния труд – „селски район“. Анализирани са различни дефиниции зависещи от целите на съответните изследвания. Правилно е подчертано, че понятието „селски район“ не се при покрива със селските територии и селскостопанските райони. В съвременните условия и политиките провеждани от ЕС изискват дефиниране на същността и обхвата на такива територии с цел подпомагане за развитието на разнообразни стопански дейности и използване по-ефективно на потенциала и ресурсите им. От направения литературен анализ се вижда, че докторантката много добре познава основните виждания относно понятието „селски район“. Добре би било по-ясно да се определи, кое понятие е най-подходящо за изследването.

Подглавата „Типологизация на селските райони“ е методологична относно изследването. Отчетено е че в различните опити за типологизации използва различен инструментариум. Показани са особеностите и набора от показатели на различните инструментариуми. Правилно се отбелязва, че все още няма официално приета класификация или типология на селските райони в България с практическо приложение. В настоящия дисертационен труд разработената типология има за цел чрез групиране на изследваните обекти на базата на сходства и различия да идентифицира типове общини със сходни проблеми в развитието. Предложената методика за типологизиране на общините, определени като селски райони, може да се използва като инструмент за по-прецизно насочване на средства за подпомагане на тези райони, спрямо техните потребности. Съвсем точно е твърдението, че преминаването на една община от един тип в друг ще е показателно за настъпилите във времето промени.

В третата подглава „концептуална рамка на селските райони“ е отбелязано, че няма общоприета дефиниция за селски район поради многообразието и разнородността на тези територии в отделните страни по отношение на икономическо и социално състояние, история, традиции, природни и културни особености. Отчетено е, че в практиката на различните страни се използва широк набор от критерии и показатели за разграничаване на селските райони, като изборът на критерии, използвани в различните дефиниции, зависи и от йерархичното равнище на

териториалните единици, в които се прилагат. Установено е, че основен показател остава броя на населението и допълващи критерии като гъстота на населението, разстояние, икономическа специализация и други. Анализирано е дефинирането на селските райони в страните от ОИСР и ЕС. Отчетено е значението на начина и организацията при събирането и обработката на статистическата информация. Тя е базирана на официалните административни единици. Отбелязана е разнопосочността при определянето на градските и селските ареали, за различните регионални нива и излизането на преден план критерия за достъпност. Грид-технологията за определяне на селските ареали може да се използва, но с известни условности, защото населените места са точкови обекти, а не полева форма. Тъй като имаме определени землищни и регулатационни граници на населените места, те трябва да се използват, а не интерполираните грид клетки, защото са доста условни.

В четвъртата подглава „Политика за развитие на селските райони“ и проследена идеята за същността и целите на регионалната политика. Показана е удачността на подхода „ЛИДЕР“, чрез който Европейската Комисия създава Европейската мрежа за развитие на селските райони и национални мрежи в страните членки. Направена е връзка между подходите за дефиниране на селските райони и политиката за развитие на тези райони в страните от ЕС и България. Разгледани са всички програмни периода имащи отношение към селските райони в България, като е подчертано, че няма общоприета дефиниция за „селски район“ поради което се използва тази от 2003г. и изменениета от 2004 г. Голямото разнообразие от общини изисква те да бъдат типизирани, като политиките се съобразят с типовете, което е основна цел на настоящата дисертация.

Във втората глава от дисертационния труд (около 50 стр.) е очертана пространствената и времевата рамка и информационното осигуряване на изследването. Първата подглава описва териториалния обхват на селските райони в ЮЦР и териториалните промени при отделните общини. Много добро впечатление прави изчерпателното посочване на източниците на информация използвани в изследването. Във втората подглава е разработена методиката на изследването. Визуално тя е показана на блок-схемата за алгоритъма за типологизация. Докторантката правилно е подходила към проблем, тъй като комплексната типологизация е процес, който преминава през последователност от логически стъпки, свързани с избор на критерии и показатели, изграждане на информационна база

данни, предварителна обработка, групиране и класифициране на изследваните общини във всеки тематичен блок и типологизиране на базата на получената оценка по отделните критерии. В разработената методика са обособени отделните етапи на алгоритъма за типологизация на селските райони. В изследването се приема, че всички критерии и показатели имат еднаква тежест и значимост, а това може да се отчете като слабост. Посочени са принципите, на които се базира изборът на показатели в изследването, изяснено е съдържанието на основните понятия, свързани с тях, описани са начините на изчисление на показателите и времевият период, за който се отнасят. Използвани са разнообразни математико-статистически методи за анализ на статични и динамични редове и на структури. За установяване на зависимостта между показателите е приложен корелационния анализ. Типологизацията е извършена с клъстър анализ по метода на Уорд за агрегация. Клъстерите градиентно са разбити на 5 групи.

В същата глава са предложени 7 комплексни критерия, всеки от който е описан със съответните показатели. Хубаво би било да се обясни защо се предлагат тези 7 комплексни критерии.

В тази глава на дисертационния труд докторантката потвърждава, възможностите си да прави аналитични анализи на използваните показатели, да интерпретира емпиричния материал.

В трета глава на дисертацията „Типологизация на селските райони в Южна централна България“ се анализира събрания емпиричен материал за ЮЦБ. Тя се състои от 9 подглави. В първата подглава е направена кратка икономогеографска характеристика на ЮЦР. Във всяка от втората до деветата подглава се анализира състоянието на изследваните общини по подбранныте критерии и показатели. Те се групират по отделните критерии, чрез прилагане на йерархичен клъстърен анализ. Структурно подглавите от 2-ра до 9-та са еднотипни, като най-ценното са покомпонентните характеристики и тези за всеки един клъстър на отделните критерии. Някои от индикаторите не описват същността на критериите. Комплексната типологизация е направена в 9-тата подглава, където се извършва клъстъризация на общините на базата на получените оценки в отделните тематични клъстери. Може би тук би било добре да се даде тежест на отделните критерии. Това е крайната цел на дисертационния труд. Получените групировки добре описват общините в селските райони на ЮЦБ. Според мен тази глава има незавършен вид и би трябвало да бъде

направен SWOT-анализ на 5-те типа общини и за всеки един да се препоръчат, на кои политики е целесъобразно да се даде предимство.

В заключението се обобщават резултатите от изследването. То дава добра представа за свършената работа в дисертационния труд. В някои части се преразказва част от свършената работа, което е излишно. Много добре е обосновано, че използваната методика за типологизация може да се прилага като инструмент за планиране, програмиране и управление на политиките за развитие. Правилно е твърдението, че териториалната изолираност, достъпът до услуги и до работни места, параметрите на човешкия капитал и икономическата активност на общинско ниво са основните фактори, които определят състоянието на общините в изследваните селски райони. Точно е отбелязано, че създаването на условия на институционално ниво за развитието на стопанските дейности в селските райони, оползотворяването на съществуващия потенциал на местно ниво и подкрепата на местните общности и предприемачеството, са част от възможностите за подпомагане комплексното развитие на тези райони.

Към дисертационния труд могат да се направят някои бележки:

1. Има частична необвързаност между отделните глави, която да води до по-ясно и логично изложение;
2. Няма аналитични изводи в края на трите глави;
3. Не е направена взаимообвръзка и между предложените критерии и индикатори за нуждите на дисертационния труд, наличност на необходимата информация на която е приدادена еднаква тежест;
4. Не е показано как да се приложат резултатите в практиката;
5. За да придобие дисертационни труд по-завършен вид би било удачно да се оценят резултатите и дадат препоръки относно приложимостта на разработената методика в практиката, което да бъде предложено като научно-приложен принос.

Приложението списък от научно-теоретични приноси отговарят на направените анализи. Предложените научно-приложни приносни не са формулирани точно и могат да претърпят редакция. Например в Принос 1 не е показано каква дефиниция се използва.

Към дисертационния труд са приложени 2 публикации по темата.

В дисертационния труд е обработен огромен по обем емпиричен материал, който е систематизиран и коректно интерпретиран.

Основните приноси в дисертационния труд обогатяват съществуващите знания и имат научен и приложен характер.

Най-общо научните достойнства на дисертационния труд са:

- достатъчно пълно и точно от научно-познавателна гледна точка е изяснен използванятия понятийно-терминологичния апарат – селски район, типологизация, кълстереен анализи и др.;
- систематизирани и анализирани са европейските и националните нормативни документи и значението за развитието на селските райони в България;
- приложени са съвременни математико статистически методи, като използвани са адекватни за целта програмни продукти;
- направени са специфични описания и анализи на типовете за отделните тематични кълстери, което има научно-описателна стойност и могат да подлежат на допълнителни анализи;
- анализиран е социално-икономическият профил на ЮЦБ;
- от получените обективни резултати на приложената методика за типологизация следва дедуктивния извод, че е необходим нов подход в разработването и прилагането на политики и мерки за развитие на селските райони, което може да окаже влияние върху социално-икономическото им развитие и е в основата на устойчивостта и перспективите за регионално развитие.
- добре са разработени графичните и картографските материали.

Дисертационния труд и направените публикации са самостоятелно дело на докторанта.

Заключение: Представеният труд е актуален, дисертабилен и в завършен вид. Докторантката показва необходимите знания и умения за успешна самостоятелна научна работа, като използва съвременни научноизследователски методи. От направения анализ и получените резултати в дисертационния труд се вижда, че формулираната цел е успешно изпълнена. Независимо от направените бележки, основавайки се на горепосочените научни приноси и достойнства предлагам на Научното жури да присъди на Светла Георгиева Георгиева научно-образователната степен доктор по научната специалност „Икономическа и социална география”.

София, 19.08.2020 г.

Рецензент:

(Проф. д-р Ч. Младенов)